

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА КРИМІНАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО

Денис Олександрович ДАНИЛЕНКО,

*аспірант кафедри Кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського
Національного університету імені В.Н. Каразіна*

Статтею 3 Конституції України передбачено, що людина, її життя та здоров'я, честь, гідність та недоторканість є найвищою соціальною цінністю. Таким чином, людська недоторканість виступає важливим соціальним чинником, що потребує особливої охорони з боку держави.

Відомо, що насильство є одним із негативних та небезпечних факторів, що може посягати на людську недоторканість та завдавати їй найбільшої шкоди. Саме по собі поняття «насильство» носить комплексний та міждисциплінарний характер, адже має своє поширення у різних сферах суспільних відносин та галузях.

В першу чергу, варто зазначити, що поняття «насильство» є предметом розгляду представників різних наук, а саме: соціології, філософії, медицини, психології, політології та кримінальної науки. При дослідженні проблеми насильства виокремлюють його різноманітні види: економічне, політичне, сімейне та інші, які порушують основоположні права людини. Фізичне насильство, наприклад, може порушувати такі права людини як право на життя та право не піддаватися жорсткому поводженню. Економічне насильство може проявлятися в позбавленні людини житла, їжі, автомобіля чи іншого майна або в використанні матеріальної переваги. Психологічне насильство може порушувати такі права людини як право на захист честі та гідності, та право на свободу совісті і переконань. Психологічне насильство може відбуватися у формі погроз, приниження, дискримінації через національну чи расову приналежність або інші підстави.

Що стосується дослідників кримінально-правової науки, то необхідно зазначити, що проблема визначення та розуміння категорії «насильство» піднімається досить часто і одноставність у таких визначеннях не завжди присутня. Це можливо пояснити насамперед тим, що чинний Кримінальний кодекс України не містить законодавчого визначення поняття «насильство», при цьому містить поняття «домашнє насильство» та «сексуальне насильство». Крім того, Особлива частина Кримінального кодексу України містить згадки про поняття «насильство» щонайменше 100 разів. [1].

На думку О.М. Храмова під насильством як кримінально-правовою категорією слід розуміти «умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу, який зумовлюється ворожою, інструментальною або негативістською мотивацією та виявляється у фізичному та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та (або) психічної шкоди або створюючи реальну загрозу їх заповідання» [2, с.89].

В. П. Кушпін при кримінально-правовому підході до можливого визначення поняття «насильство», переважно акцентує увагу на таких його факти-

чних об'єктивних і суб'єктивних ознаках у різних словесних авторських інтерпретаціях: а) спосіб дії (енергетичний вплив на біологічну підструктуру людини чи інформаційний вплив на психологічну підструктуру людини, примушування потерпілого до небажаної для нього поведінки тощо); б) вольове відношення винного до такої дії; вольове відношення до потерпілого (умисне, усвідомлене, проти волі потерпілого тощо). При цьому фактичні ознаки поєднуються з відповідними юридичними: а) «незаконність», «протиправність», тобто за такі дії передбачена кримінальна відповідальність; б) «суспільна небезпека», що виражається у заповіданні чи загрозі заповідання шкоди життю чи здоров'ю особи [3, с.138].

Козич І.В. розглядає насильство у широкому розумінні і вважає, що це є – будь-який вплив на людину проти або за відсутності її волі із застосуванням фізичної сили, примусу чи інших заходів впливу. Оскільки однією із ознак держави є застосування державного примусу, то такі заходи, будучи застосовані проти волі особи, є дуже схожими із насильством. Проте, очевидно, у такому аспекті мова йде не про насильство, а про правомірне застосування заходів державного примусу чи правомірне спричинення шкоди. В об'єкт даного дослідження не входить вивчення правомірного застосування примусових заходів чи правомірне спричинення шкоди, тому в контексті політики у сфері боротьби зі злочинністю варто погодитись з тезою, що насильство може бути тільки протиправним і суспільно небезпечним. Крім того, відсутність ознак суспільної небезпеки і протиправності ставить діяння особи, яка захищається від суспільно небезпечного посягання, на один рівень з діянням нападника [4, с.209].

Гуня І.І. визначаючи кримінологічний зміст категорії «насильство», акцентує увагу на його юридичному, у тому числі кримінально-правовому, а також соціологічному змісті. Так, зокрема, у теорії кримінального права зазвичай виокремлюють два види насильства: 1 – фізичне, що полягає в протиправному умисному фізичному впливі на іншу людину всупереч її волі, що посягає на її тілесну недоторканість, обмежує чи виключає свободу пересування і т. ін.; 2 – психічне – як погроза застосування фізичного насильства [5, с. 99].

Насправді доктринальних визначень поняття «насильство» у сучасному розумінні кримінально-правової науки існує досить багато і охопити в межах такого незначного дослідження видається неможливим. Проте, варто констатувати, що всі без винятку, в тому числі і зазначені вище положення науковців зводяться до того, що насильство носить комплексний характер і має обов'язково враховувати загальновизнане та філософське розуміння. При цьому для більш зручного формування сучасного розуміння важливим є насамперед перелік тих важливих об'єктивних та суб'єктивних ознак, що і формують таке визначення, що видається більш раціональним та не створюватиме нагромадження ще більшої кількості аналогічних визначень.

Насильство є значним порушенням прав людини, які держава має захищати та запобігати їх вчиненню. Тому, з метою з'ясування сучасного розуміння поняття «насильство» у кримінальній науці варто розуміти, що воно характеризується: протиправними діяннями, умисністю, суспільною небезпечністю, спрямоване на завдання психічної, фізичної шкоди особі, вчиняється всупереч чи поза волею людини, створює реальну загрозу заповідання негативних наслідків для особи, посягає на свободу та волевиявлення особи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 01.12.21).
2. Храмцов О. М. Насильство як категорія загальної частини вчення про обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. Харків, 2019. №27. С. 87-94.
3. Кушпінт В. П. Генезис поняття насильства у теорії кримінального права. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка», Юридичні науки*. Львів. 2014. № 807. С. 137-140.
4. Козич І.В. Ознаки насильства у кримінальному праві. *Збірник наукових статей*. Львів. 2006 С. 206-214 URL: <https://journals.pnu.edu.ua/article/download> (дата звернення: 03.12.21).
5. Гуня І. І. Види насильства у кримінальному праві. Форум права. Електронне наукове фахове видання / Харківського університету внутрішніх справ. 2014. № 2. С. 99-103. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=FP_index.htm_2014_2_18 (дата звернення: 02.12.21).